

Ο ΑΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΟΚΤΟΝΟΣ;

Οι στίχοι 25—33 του Αϊαντος του Σοφοκλέους παραδίδονται ως εξής:

- 25 ἐφθαρμένους γὰρ ἀριτίως εὐρίσκομεν
 λείας ἀπάσας καὶ κατηναριουμένας
 ἐκ χειρὸς αὐτοῖς ποιμνίων ἐπιστάταις.
 τήνδ' οὖν ἐκείνω πᾶς τις αἰτίαν νέμει.
 καὶ μοί τις ὀπιτήρ αὐτὸν εἰοιδῶν μόνον
- 30 πηδῶντα πεδία οὖν νεορράντω ξίφει
 φράζει τε κἀδήλωσεν εὐθέως δ' ἐγὼ
 κατ' ἴχνος ᾄσοω καὶ τὰ μὲν σημαίνομαι,
 τὰ δ' ἐκπέπληγμαὶ κοῦκ ἔχω μαθεῖν διου.

Γιὰ τὸ ποιμνίων ἐπιστάταις τοῦ στ. 27 τὰ παλαιὰ σχόλια δίνουν δύο ἐρμηνεῖες, τὴν καθεμιά μὲ τὴν σχετικὴ δικαιολογία τῆς:

α) τοῖς ποιμνοῖ· καλῶς δὲ τοῦτο, ἵνα μὴ παραγένοιτό τις ἀπαγγέλλων τὸ σαφές· πόθεν οὖν αὕτη ἡ ὑπόνοια (ἐννοεῖ τοῦ Ὀξυσεύς, ποῦ ὑποπιέεται ὅτι ἡ σφαγὴ ἐγίνε ἀπὸ τὸν Αἴαντα, στ. 19 κέ.); διὲ εἰδέν τις αὐτὸν ἐν τῷ πεδίῳ πηδῶντα μετὰ τοῦ ξίφους νεορράντου ἀπὸ τοῦ αἵματος.

β) τοῖς κνοῖν· οὐκ εἶπασε γὰρ ἡ Ἀθηνα ἄνθρωπον ἀνελεῖν. Γιὰ τὸ τελευταῖο πρβ. καὶ Σουίδα (λ. ἐπιστάταις): Σοφοκλῆς ποιμνίων ἐπιστάταις, τοιέοι τοῖς κνοῖ.

Ἀπὸ τῆς δύο αὐτῆς οἱ νεώτεροι ἐρμηνευτὲς προτιμοῦν τὴν πρώτη γιὰ τὸν ἴδιον λόγο ποῦ ἀναφέρει καὶ τὸ οἰκεῖο σχόλιο. Ὁ Hermann παρατηρεῖ: «Prudenter... poeta etiam pastores occisos dicit. Aliter enim statim cognitum esset, Aiakis esse facinus illud, neque Ulixes nunc indagare auctorem caedis posset». Ὁ Dindorf χαρακτηρίζει τὸ ἐρμῆνευμα κνοῖ τοῦ Σουίδα interpretationem perversam καὶ συνεχίζει: «Recte scholiasta pastores intelligit. Sic pastor in Oedipo T. 1028 ἐναυθ' ὀρεῖοις ποιμνίοις ἐπιστάτου. Et ipso hoc ποιμνίων ἐπιστάταις utitur Plato Leg. 10 p. 906 A». Τὰ ἴδια ἐπάνω κάτω λέγουν καὶ οἱ ἄλλοι ἐρμηνευτὲς τοῦ κειμένου.

Μόλα ταῦτα ἀισθάνεται κανεὶς ἀμέσως ὅτι τὸ ζήτημα δὲν εἶναι τόσο ἀπλό. Γιὰτὶ ἂν ἐδῶ τὸ ποιμνίων ἐπιστάταις ἐσήμαινε τοὺς ἀνθρώπους ποῦ ἐπιστατοῦσαν στὸ κοπάδι τῆς λείας, δὲν φαίνεται γιὰ ποῖδ

λόγο θά ἐρχόταν στὸν νοῦ κάποιου σχολιαστῆ νὰ τὸ πάρῃ στὴν σημασία τῶν σκυλιῶν καὶ ποῦ θά εἶχε στὸ σημείο αὐτὸ τοῦ κειμένου τὸ στήριγμα γιὰ μὲν τέτοια ἐξήγηση. Ὅταν ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ ἐμβαθύνῃ κανεὶς περισσότερο στὰ πράγματα, πείθεται ὅτι ἡ ἐρμηνεία ποιμῆσι εἶναι καὶ παράλογη. Γιὰ δύο λόγους: Πρῶτα πρῶτα γιὰτὶ τὸ τραγικὸ στὴν μανία τοῦ Αἴαντος εἶναι ὅτι σκοτώνοντας τὰ ζῶα τῆς λείας νόμιζε ἔτι σκοτώνει καὶ ἐκδικεῖται τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τοῦ εἶχαν κάμει κακὸ (χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι ἐπανελημμένως τονίζεται αὐτό, στ. 64 ὡς ἄνδρας, οὐχ ὡς εὐκερῶν ἄγρον ἔχων, στ. 300 ἠκίζεθ' ὥστε φῶτας) καὶ ἀκριβῶς αὐτὴ τὴν παραφροσύνη τοῦ ἐνέβαλε ἡ Ἴαθηνᾶ (στ. 51 κέ.), ὅπως πολὺ σωτὰ τὸ παρατηρεῖ τὸ δεῦτερο μέρος τοῦ σχολίου (οὐκ εἶπασε γὰρ ἡ Ἴαθηνᾶ ἀνθρώπων ἀνελεῖν). Ἐπειτα γιὰτὶ αὐτὸ ποὺ δῆθεν ἤθελε ν' ἀποφύγῃ ὁ ποιητής, νὰ μὴν τὸ ἀναγγείλουν δηλαδὴ στοὺς Ἀχαιοὺς ὅτι ὁ Αἴας ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἐσφαξε τὴν λεία, ὅχι μόνον δὲν ἐπιδιώκει πραγματικὰ νὰ τὸ ἀποφύγῃ, ἀλλὰ καὶ παρουσιάζει καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς μόνους τῶν νὰ τὸ ὑποψιάζονται (στ. 28), καὶ βάζει ἐπιπλέον νὰ τὸ καταγγέλλῃ στὸν Ὀδυσσεύα ἕνας δαίτηρ, ποὺ κατὰ τὸν ποιητὴ ἦταν ὁ μόνος ποὺ εἶχε δεῖ τὸν Αἴαντα νὰ τρέχῃ μὲ αἵματοβαμμένο τὸ ξίφος του (τὰ χφφ παραδίδουν στὸν στ. 29 μόνον, δηλ. τὸν Αἴαντα, ἀλλὰ εἶναι ἀσφαλῶς προτιμότερη ἢ ἀνάγνωση μόνος, δηλ. ὁ δαίτηρ μ ο ν ἄ χ α τὸν εἶδε, κανεὶς ἄλλος). Τὸ ὅτι ὁ Ὀδυσσεύς κάνει τὴν συνηθισμένη του *πειραν ἐχθρῶν* ἀπὸ δικῆ του πρωτοβουλία, γιὰ νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἀλήθεια τῆς πληροφορίας (στ. 23 κέ.), δὲν θὰ πῆ ὅτι ἡ ἐξερεύνησή του δὲν θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ἢ δὲν θὰ εἶχε νόημα, ἂν εἶχε καταγγελθῆ ἢ πράξῃ τοῦ Αἴαντος ἀπὸ τοὺς βοσκούς. Ἡ ἐξερεύνηση ἄλλωστε αὐτὴ δὲν γίνεται μόνον γιὰ τὴν ἐπαλήθευση τῆς πληροφορίας. Αὐτὸ ποὺ εἶχε κάμει ὁ Αἴας ἦταν *πρᾶγος ἄσκοπον* (στ. 21) «πράγμα ἀκατανόητο». Τὸν Ὀδυσσεύα λοιπὸν ἐνδιέφερε περισσότερο νὰ μάθῃ γιὰ ποιὸ λόγο ὁ Αἴας ἔκαμε τέτοιο πράγμα καὶ αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀνακαλύψῃ μόνος του, ἀλλὰ τὸ μαθαίνει ἔπειτα ἀπὸ τὴν Ἴαθηνᾶ (στ. 36 κέ., ἰδίως 51 κέ.). Ἴδού τί λέγει (στ. 31 κέ.): *εὐθέως δ' ἐγὼ / καὶ Ἴχνος ἄσσω καὶ τὰ μὲν σημαίνομαι, / τὰ δ' ἐκπέλλημαι κοῦκ ἔχω μαθεῖν διου. / καιρὸν δ' ἐφήκεις*. Τὰ λόγια του εἶναι σαφῆ, ἀλλὰ παρερμηνεύονται συνήθως. Τὸ Ἴχνος δὲν πρέπει νὰ ληφθῆ ὡς περιληπτικὸ ἀντὶ Ἴχνη, ἀλλὰ κατ' Ἴχνος ἄσσω σημαίνει «σπεύδω γιὰ νὰ ἐξιχνιάσω τὸ συμβάν». Ἐξάλλου μὲ τὸ τὰ μὲν - τὰ δὲ δὲν νοῦνται τὰ Ἴχνη τοῦ Αἴαντος, ποὺ ἔνα τους μέρος δῆθεν βεβαιώνεται ἀπὸ τὰ σημάδια ὅτι εἶναι δικὰ του, ἐνῶ ἄλλο τους μέρος δὲν ἀναγνωρίζεται τίνας εἶναι¹, ἀλλὰ «ἕνα μέρος (ἀπὸ τὸ συμβάν)»

¹ Πρὸ τὴν μετάφραση τοῦ Jebb: «and sometimes I recognise the

- «Ένα άλλο μέρος (ἀπό τὸ συμβάν)». Τὸ σημαίνομαι τὸ ἐρμηνεύουν τὰ σχόλια σωστὰ σημαίζομαι, διὰ σημείων γινώσκω. Ἐπομένως «Ένα μέρος τοῦ συμβάντος ἀναγνωρίζω», λέγει ὁ Ὀδυσσεύς, «ἀπὸ τὰ σημάδια, ἓνα ἄλλο μέρος ἔμωσ μου προκαλεῖ ἐκπληξή». Ποιό εἶναι τὸ ἓνα καὶ ποιό τὸ ἄλλο; Τὸ πρῶτο φαίνεται, νομίζω, ἀρκετὰ καθαρὰ ὅτι εἶναι ἡ σφαγὴ τῆς λείας ἀπὸ τὸν Αἴαντα. Αὐτὴν εἶναι ποῦ διαπιστώνει ἀπὸ τὰ σημάδια. Γιὰ τί πράγμα ἔμωσ ἐκπλήσσεται, εἶναι λιγότερο σαφές. Τὸ κρίσιμο ἐδῶ σημεῖο εἶναι ἡ λέξη διου στὸ τέλος τοῦ στίχου. Ἄλλὰ ἡ λέξη αὐτὴ εἶναι ἀμφίβολα παραδεδομένη. Στὸ κύριο χφ τοῦ Σοφοκλέους, τὸ L, τὸ του εἶναι γραμμένο πάνω σ' ἓνα ξύσιμο καὶ συνήθως γίνεται δεκτὸ ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴν διόρθωση ἦταν δπου, ἔπως ἔχουν ἄλλα χφφ (καὶ μερικὰ τοῦ Σουίδα στὴν λ. σημαίνομαι, ὅπου παραδίδεται τὸ χωρίο). Θὰ μπορούσε βέβαια ἡ γραφὴ διου νὰ εἶναι σωστὴ καὶ νὰ σημαίνει «ἀπὸ ποιόν»—«δὲν ἔχω ἀπὸ ποιόν νὰ μάθω» (πρβ. Οἶδ. Τύρ. 574 κέ. ἐγὼ δέ σου | μαθεῖν δικαίῳ ταῦθ' ἄπερ κάμου οὐ νῦν). Ἄλλὰ τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι τὸ μαθεῖν σημαίνει «νὰ καταλάβω», γιατί τὸ ἐκπέπληγμαὶ κοῦκ ἔχω μαθεῖν ἀποτελοῦν μιὰ ἔννοια ποῦ ἐκφράζεται καὶ καταφατικὰ καὶ ἀρνητικὰ κατὰ ἓναν συνηθισμένο στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα πλεονασμό¹. Ἐκτός αὐτοῦ τὰ παλαιὰ σχόλια ἐρμηνεύουν οὐκ ἔχω ὅπως μάθω ἢ ποῦ εἶστιν καὶ ἀπ' αὐτὸ μπορεῖ νὰ συμπεράνη κανεὶς ὅτι ἡ γραφὴ ποῦ ὑπῆρχε στὴν παράδοση ἦταν ὄπη (αὐτὸ σημαίνει καὶ τὰ δύο, ὅπως καὶ ποῦ), ἐνῶ ἡ γραφὴ διου εἶναι φθορὰ ἢ διασκευὴ τοῦ L. Τὸ πῶς καὶ γιατί ὁ Αἴας ἔκαμε τέτοιο πράγμα² εἶναι ἐκεῖνο ποῦ δὲν καταλαβαίνει ὁ Ὀδυσσεύς καὶ γι' αὐτὸ χαιρετίζει τὴν ἐμφάνιση τῆς Ἀθηνᾶς ὡς ἐπίκαιρη (καιρὸν δ' ἐφήκεις), γιατί ἀπὸ αὐτὴν περιμένει νὰ τὸ πληροφορηθῇ «Ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ σημασία τοῦ τὰ μὲν σημαίνομαι, τὰ δ' ἐκπέπληγμαὶ κτλ. φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν συνέχεια (στ. 36 κέ.),

footprints as his, but sometimes I am bewildered, and cannot read whose they are» καὶ τὴν σχετικὴ παρατήρησή του: «τὰ δ' ἐκπέπληγμαὶ: «as to the other tracks»—viz., those of the cattle which Ajax had driven to the tent—he is bewildered». Ἄλλὰ ὁ Ὀδυσσεύς πολὺ λιγότερο βέβαια ἔχει ἀμφίβολα ὅτι τὰ ἴχνη ποῦ ἐδηγοῦσαν στὴν σκηνὴ τοῦ Αἴαντος ἦταν ἐκεῖνου. Ἦδη ἀπὸ τὰ πρῶτα λόγια τῆς Ἀθηνᾶς ξέρομε ὅτι πάλαι ἐκνηγέται καὶ ἐμετρεῖτο ἴχνη τὰ κείνου (=Αἴαντος) νεοχάραθ' ὅπως ἴδη εἴτ' ἔνδον εἴτ' οὐκ ἔνδον. Πῶς λοιπὸν ἐκπλήσσεται τώρα καὶ δὲν καταλαβαίνει τίνας εἶναι;

¹ Πρβ. Ὀμ. α 289 τεθνηῶτος...μηδ' εἴ' ἐόντος. Αἴσχ. Προμ. 716 ἀνήμεροι... οὐδὲ πρόσπλατοι ξένοις. Σοφ. Αἴ. 20 κείνον...οὐδὲν' ἄλλον. Ἄντ. 273 κέ. ἀνοιστέον | σοὶ τοῦργον εἶη τοῦτο κοῦχι κρυπτέον. Οἶδ. Τύρ. 1275 πολλάκις τε κοῦκ ἀπαξ κτλ. Βλ. Bruhn, Anhang § 208.

² Σωστά δ G. Wolff (Sophokles Ajax, Leipzig 1858): «den Grund der Tat»—μονάχα ποῦ ἐκείνος δέχεται στὸ τέλος τοῦ στίχου τὴν γραφὴν δπου.

δπου ἢ Ἄθηνᾶ πρῶτα τοῦ ἐπιβεβαιώνει τὴν διαπίστωσή του γιὰ τὸ ποιὸς ἔκαμε τὴν σφαγὴ (ὡς εἶσιν ἀνδρὸς τοῦδε τᾶργα ταῦτά σοι) καὶ ἔπειτα τοῦ περιγράφει (οὐσιαστικᾶ περιγράφει σὲ μᾶς, στὸν θεατῆ) πῶς ὁ Αἴας ἔφθασε νὰ κάμῃ αὐτὸ τὸ κακὸ.

Εἶναι λοιπὸν ἀναμφισβήτητο ὅτι ὁ φόνος τῶν ποιμένων, ἐνῶ δὲν θὰ πρόσθετε τίποτε, ἀφοῦ ὀπωσδήποτε ἢ ἀνακρίνωσι γιὰ τὴν σφαγὴ τῆς λείας ἔγινε ἀπὸ κάποιον καὶ αὐτὴ μάλιστα εἶναι ποὺ δίνει τὴν πρώτη ὄψη στὴν δράση τοῦ ἔργου μὲ τὸ νὰ κινή τὸν Ὀδυσσεᾶ στὴν ἐξιχνίαση τοῦ συμβάντος, ἀπὸ τὴν ἄλλη θὰ κατέστρεφε μᾶλλον τὴν ἀπάτη τῆς Ἄθηνᾶς καὶ τὴν τραγικότητα τῆς καταστάσεως τοῦ Αἴαντος μὲ τὸ νὰ τὸν μεταβάλῃ σὲ ἐγκληματία, γιὰ τὸν ὁποῖον ἀπέχθεια μᾶλλον παρά οἴκτο θὰ αἰσθανόταν ὁ θεατῆς. Ἐνα τόσο μεγάλο κακὸ δὲν θὰ ἤθελε νὰ τοῦ κάμῃ οὔτε ἢ Ἄθηνᾶ οὔτε—πολὺ λιγότερο—ὁ Σοφοκλῆς. Γιατὶ ἢ σφαγὴ τῶν βοσκῶν, ἂν ἦταν σωστή, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι καινοτομία τοῦ Σοφοκλέους, ἀφοῦ ἢ παράδοση, ὅσο μᾶς εἶναι γνωστή, ἀγνοοῦσε τέτοιο πράγμα¹.

Ἐν τούτοις ὑπάρχει ἀκόμη ἓνα χωρίο, στὸ ὁποῖο φαίνεται νὰ γίνεταί λόγος γιὰ φόνο ποιμένων ἀπὸ τὸν Αἴαντα. Ὄταν ὁ χορὸς βεβαιώνεται ἀπὸ τὴν Τέκμησσα γιὰ τὴν μανία τοῦ Αἴαντος καὶ τὴν σφαγὴ τῶν κτηνῶν ἀπὸ μέρους του λέγει (στ. 228 κέ.): οἴμοι φοβοῦμαι τὸ προσέροπον· περίφαντος ἀνήρ / θανεῖται, παραπλάκιω χειρὶ οὐγκατακτᾶς / κελαινοῖς ξίφεσιν βοτᾶ καὶ βοιῆρας ἵππωνώμας (ἵππονόμους L^{pc}: ἵππωνώμας ὁ Porson [καὶ Ἰσως L^{ac}] παραβάλλοντας τὸν Εὐρ. Ἰππόλ. 1399, γιὰ ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν μετρικὴ ἀντιστοιχία μὲ τὸν στ. 256 τὸν αἴσ' ἄπλιτος ἴσχει).

Νὰ δοῦμε ὅμως, εἶναι ἐδῶ τὰ πράγματα πιὸ ἀσφαλῆ; Στὸ βοιῆρας ἵππωνώμας σημειώνουν τὰ σχόλια: τοὺς μεγάλως φυλάσσοντας, τοὺς ποιμένας² καὶ προσθέτουν: οὔτιοι γὰρ (δηλ. ὁ χορὸς) ἐνόμιζον καὶ ποιμένας αὐτὸν ἀνηρηκέσαι. Ἀλλὰ τὸ τί ξέρει ὁ χορὸς ὡς τὸ σημεῖο αὐτὸ τοῦ δράματος μᾶς εἶναι γνωστὸ. Εἶναι ἀπὸ τὴν μιᾶ ἢ διάδοσι τοῦ Ὀδυσσεῶς (στ. 142 κέ.): μεγάλοι θόρονβοι κατέχουσι ἡμᾶς / ἐπὶ δυσκλείᾳ, / «σὲ τὸν ἵππομανῆ λειμῶν» ἐπιβάντ' / ὀλέσαι Δαναῶν βοτᾶ καὶ λείαν, / ἢπερ δορίληπος ἔτ' ἦν λοιπή, / κτείνοντ' αἰθῶνι σιδήρω». / τοιούσδε λόγους ψιθύρους πλάσσων / εἰς ὧτα φέρει πᾶσιν Ὀδυσσεὺς (πρβ. καὶ στ. 183 κέ. οὔποτε γὰρ φρονόθεν γ' ἐπ' ἀριστερά, / παῖ Τελαμῶνος, ἔβας / τόσσον ἐν ποίμναις πίτων' ἤκοι γὰρ ἂν θεία νόσος), ἀπὸ

¹ Πρόκλ. Χρηστομ. Ἰλιᾶς μικρὰ (Homeri opera, ed. Allen, τόμ. 5, σ. 106, 20):... ἢ τῶν δπλων κρείς γίνεται καὶ Ὀδυσσεὺς κατὰ βούλησιν Ἄθηνᾶς λαμβάνει, Αἴας δ' ἐμμανῆς γενόμενος τὴν τε λείαν τῶν Ἀχαιῶν λυμάνεται καὶ εαυτὸν ἀναίρει.

² Leg. τοὺς μεγάλως φυλάσσοντας [τοὺς] ποιμένας?

τὴν ἄλλη αὐτὸ ποῦ τοῦ ἔχει περὶ ἢ Τέκμησσο (στ. 216 κέ.): *μανία γὰρ ἀλοῦς ἡμῖν δ κλεινὸς / νύκτιρος Αἴας ἀπλωβήθη. / τοιαῦτ' ἄν ἴδοις σκη- νῆς ἔνδον / χειροδαίκτα οφάγι' αἰμοβαφῆ / κείνου χρησιήρια ἰάνδρος.* Ἐκ τούτων αὐτὰ πῶς μποροῦσε ὁ χορὸς, μὲ τὴν συμπάθεια μάλιστα ποῦ αἰσθάνεται γιὰ τὴν συμφορὰ τοῦ ἀρχηγοῦ του, νὰ τοῦ φορτώσῃ ἀπὸ δική του εἰκασία (ἐνόμιζον λέγει ὁ σχολιαστής) ἕνα ἐγκλημα παραπάνω, γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν εἶχε ἀκούσει τίποτε; Βλέπομε λοιπὸν ὅτι ἐδῶ ἡ γραφὴ βοιήρας ἵππονώμας εἶναι ὑποπτη. Ὁ χορὸς εἶναι ἀδύνατο νὰ εἶχε ἀναφέρει ἀνάμεσα στὰ θύματα τοῦ Αἴαντος ποιμένες. Ἀκόμη πῶς ἀπίθανο εἶναι νὰ εἶχε ἀναφέρει βοσκούς ἀλόγων (αὐτὸ πρέπει νὰ σημαίη τὸ βοιήρας ἵππονώμας καὶ ὄχι, ὅπως νομίζει ὁ σχολιαστής, τοὺς μεγάλως φυλάσσοντας παίρνοντας τὸ α' συνθετικὸ ἵππο- ὡς δηλωτικὸ τοῦ μεγάλου κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ποῦ καὶ τὸ βου- δηλώνει στὴν σύνθεσιν τὸ μεγάλο). Γιὰ τὴν πούθεν δὲν μνημονεύονται καὶ ἄλογα ἀνάμεσα στὴν λεία τῶν Ἀχαιῶν ποῦ ἔσφαξε ὁ Αἴας (καὶ γιὰ ποῖο λόγο θ' ἀναφέρονταν τὰ ἄλογα, καὶ ἂν δεχθοῦμε ὅτι ὑπῆρχαν τέτοια στὴν λεία, ἂν δὲν τὰ εἶχε σφάζει ὁ Αἴας;). Ὁ θεωρούμενος ὡς ὑπαινιγμὸς στὰ ἄλογα τῆς λείας στίχος (144 κέ.) οὐ τὸν ἵππομανῆ λειμῶν' ἐπιβάντ' / ὀλέσαι Δαναῶν βοτὰ καὶ λείαν δὲν εἶναι ἀρκετὸς γιὰ νὰ στηρίξῃ τὸ βοιήρας ἵππονώμας. Γιὰ τί νόημα ἔχει τὸ ἵππομανῆ ἐδῶ, δὲν μπόρεσε κανεὶς οὔτε ἀπὸ τοὺς παλαιούς οὔτε ἀπὸ τοὺς νεωτέρους νὰ ἐξακριβώσῃ μὲ βεβαιότητα (βλ. τὴν συζήτηση τοῦ Jebb στὴν μεγάλῃ του ἔκδοσιν σ. 219 κέ.). Κατὰ τὰ σχόλια ἄλλοι τὸ συνήπταν πρὸς τὸ σὲ (τὸν μεγάλως μαινόμενον ἢ τὸν ἐπὶ ἵπποις μαινόμενον) καὶ ἄλλοι πρὸς τὸ λειμῶν' (τὸν εὐανθῆ, ἐφ' ᾧ ἵπποι μαινόνται ἢ τὸν ἄγαν μεμηρότα καὶ ἀνθούνια καὶ ἐνυβρίζοντα τῇ χλόῃ διὰ τὸ πλῆθος). Ἡ πρώτη ἐκδοχὴ εἶναι ἀδύνατη γλωσσικῶς, γιὰ τὴν ἀκολουθεῖ ἡ αἰτιατικὴ λειμῶν(α) καὶ θὰ δημιουργοῦνταν ἀσάφεια, ποῦ ἀποκλείεται νὰ μὴν τὴν εἶχε ἀποφύγει ὁ ποιητὴς (διαφορετικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τῆς αἰτιατικῆς σὲ ὡς ὑποκειμένου τοῦ ὀλέσαι). Γι' αὐτὸ οἱ νεώτεροι πολὺ σωστὰ τὸ συνάπτουν πρὸς τὸ λειμῶν(α). Δὲν μποροῦν ὅμως καὶ αὐτοὶ νὰ ἐξηγήσουν τί εἶναι ὁ ἵππομανῆς λειμῶν, στὸν ὁποῖο ἐπέδραμε ὁ Αἴας. Ἀπὸ τὴν δυσκολία μιὰ λύση θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ μᾶς βγάλῃ, αὐτὴ ποῦ ἀφήνει νὰ φανῇ τὸ τελευταῖο σχόλιο ἐνυβρίζοντα τῇ χλόῃ διὰ τὸ πλῆθος: ὅτι δηλαδὴ ἡ ὀρθὴ ἀνάγνωσις δὲν εἶναι ἵππομανῆ, ἀλλὰ πιθανῶς ὄλομανῆ (πρβ. Ἡσυχ. 'ὄλομανῆς' ὁ ταῖς ὕλαις χαιρών). Ὑλῆ δὲν εἶναι μόνο τὰ μεγάλα δέντρα, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρά, οἱ θάμνοι, καὶ ὅτι ἕνας λειμῶν μπορεῖ γιὰ τὴν πλούσια του βλάστησιν σὲ χαμῶδεντρα νὰ χαρακτηρισθῇ ὄλομανῆς τὸ δείχνει τὸ ὄλομανούτων τῶν πεδίων στὸν Στράβ. 14 σελ. 684 (ὅσο καὶ ἂν αὐτὸ ἀναφέρεται σὲ βλάστησιν μεγάλων δέντρων).

Ὅπωςδήποτε καὶ ἂν τὸ ἱππομανῆ λειμῶν(α) εἶναι σωστὸ καὶ μᾶς διαφεύγη μονάχα ἢ ἀκριβῆς του σημασία, τὸ καὶ βοιῆρας ἱππονώμας τοῦ στ. 232 εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία ἐσφαλμένο. Γιατὶ ὁ χορὸς ποῦ ἀγανακτεῖ γιὰ τὶς διαδόσεις τοῦ Ὀδυσσεύς δὲν μπορεῖ νὰ εἰκάζη πράγματα ἀκόμη χειρότερα ἀπ' αὐτὰ ποῦ ξέρομε ὅτι ἔχει ἀκούσει. Καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα πρόκειται γιὰ διασκευὴ ἢ μᾶλλον συμπλήρωση ἑνὸς κενοῦ στὸν πρόγονο τῆς χειρόγραφῆς μας παραδόσεως τοῦ Σοφοκλέους, ποῦ τὴν ἐπέβαλε ἢ μετρικὴ ἀντιστοιχία μὲ τὴν ἀντιστροφή. Καὶ δράστης τῆς συμπληρώσεως αὐτῆς εἶναι προφανῶς ἐκεῖνος ποῦ ἐρμήνευσε τὸ ἱππονώμας ὡς *μεγάλως φυλάσσοντας*.

Ὅτε λοιπὸν ἐδῶ οὔτε πουθενὰ ἄλλοῦ μέσα στὸ δράμα ὑπάρχει σαφῆς ἐνδείξη γιὰ σφαγὴ ποιμένων ἀπὸ τὸν Αἴαντα. Ἀντίθετα μάλιστα ὑπάρχουν περισσότερες ἀπὸ μιὰ ἐνδείξεις ὅτι δὲν ἔγινε τέτοιο πράγμα: οὔτε ὁ Αἴας, ὅταν συνέρχεται ἀπὸ τὴν μανία του (πρὸς στ. 344 *ἀνὴρ φρονεῖν ἔοικεν*) καὶ ἀναγνωρίζη τὰ ἔργα του, οὔτε ἡ Ἄθηνᾶ, ὅταν περιγράφη τὴν σφαγὴ, οὔτε ὁ Μενέλαος, ὅταν ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ Τεύκρου, κἀνουν ἔστω καὶ τὸν παραμικρὸ ὑπαινιγμὸ γιὰ ἀνθρωποσφαγὴ. Ἴδου τί λέγουν: Ὁ Αἴας (στ. 372 κέ.): *ὦ δύσμορος, ὃς χεροῖν / μεθῆκα τοὺς ἀλάστορας, / ἐν δ' ἐλίκεσσι βουσί καὶ / κλυτοῖς πεσῶν αἰπολίοις / ἔρεμνὸν αἶμ' ἔδευσα*. Ἡ Ἄθηνᾶ (στ. 53 κέ.): *πρὸς τε ποίμνας ἐπιτρέπω σύμμεικτὰ τε / λείας ἄδαοτα βουκόλων φρουρήματα / ἐνθ' εἰσπεῶν ἔκειρε πολύκερων (1) φόνον καὶ παρακάτω (στ. 62 κέ.): τοὺς ζῶντας αἶδεσμοῖσι συνδήσας βοῶν / ποίμνας τε πάσας εἰς δόμους κομίζεται / ὡς ἄνδρας, οὐχ ὡς εὐκερων ἄγραν ἔχων*. Ὁ Μενέλαος (στ. 1060 κέ.): *ἐνήλλαξεν θεὸς / τὴν τοῦδ' ὕβριν πρὸς μῆλα καὶ ποίμνας πεσεῖν*. Ποῦ εἶναι ἐδῶ ὁ φόνος τῶν ποιμένων; Ἦταν τόσο ἀσήμνητο πράγμα τὸ σφάξιμο ἀθῶων ἀνθρώπων, ὥστε νὰ μείνη ἀμνημόνευτο;

Ἔτσι δὲν μένει, νομίζω, ἄλλη πιθανὴ ἐρμηνεῖα γιὰ τὸ χωρίο ποῦ συζητοῦμε (στ. 27) παρὰ ἢ δεύτερη. Οἱ ποιμνίων ἐπιστάται ποῦ ἔσφαξε ὁ Αἴας μαζί μὲ τὴν λεία πρέπει νὰ ἦταν οἱ κύνας, τὰ σκυλιὰ ποῦ τὴν φύλαγαν. Σφαγὴ τῶν σκυλιῶν τοῦ κοπαδιοῦ ἀναφέρεται ρητῶς καὶ στὸν στ. 297 στὴν περιγραφὴ τῶν συμβάντων στὴν σκηνὴ τοῦ Αἴαντος ἀπὸ τὴν Τέκμησσα, ποῦ μᾶς δίνει τὴν συνέχεια τῶν συμβάντων στὸν βροκότοπο, τὰ ὁποῖα εἶχε περιγράψει προηγουμένως ἡ Ἄθηνᾶ (στ. 296 κέ.):

*εἶσω δ' ἐσῆλθε συνδέτους ἄγων ὀμοῦ
ταύρους, κύνας βοιῆρας, εὐερόν τ' ἄγραν.
καὶ τοὺς μὲν ἠὺχένιζε, τοὺς δ' ἄνω τρέπων
ἔσφαξε κἀροράχιζε, τοὺς δὲ δεσμίους*

300 *ἠκίσειθ' ὥστε φῶτας ἐν ποίμναις πίτνων.*

Ἐδῶ τὸ κύνας βοιῆρας τὸ ἐρμηνεύουν τὰ σχόλια τοὺς ποιμενικοὺς κύνας καὶ προσθέτουν: οὐ γὰρ ἀναιρεῖται κατὰ τὴν σκηνὴν ἀνθρώπων ἀλλ' (leg. ἄλλ(ον)?) ὡς ἔξω τινὰς ἀνεῖλεν. ὑφ' ἐν. Ἄλλὰ ἡ προσθήκη ὅτι δὲν σκοτῶνει στὴν σκηνὴ ἀνθρώπου δὲν ἔχει λόγο κανένα καὶ φαίνεται ὅτι προέρχεται ἀπὸ ἐκεῖνον τοῦ ἐρμηνεύσε καὶ τὸ ποιμνίων ἐπισιτάταις τοῦ στ. 27 ποιμέσι. Τὸ ἀρχικὸ κείμενο θὰ εἶχε μόνο τὸ ἐρμηνεύμα τοὺς ποιμενικοὺς κύνας καθὼς καὶ τὴν παρατήρηση ὑφ' ἐν (γιὰ νὰ δηλωθῆ ὅτι δὲν εἶναι δύο πράγματα τὸ κύνας καὶ τὸ βοιῆρας, ὅπως ἦταν δυνατὸ νὰ τὸ πάρῃ κανεὶς, ἀλλὰ ἓνα: κύνας βοιῆρας). Τὸ χέρι τοῦ ἴδιου σχολιαστῆ πού ἔκαμε τὴν προσθήκη αὐτὴ ὑποψιάζομαι καὶ στὴν παρατήρηση στὸν στ. 300 κύνας βοιῆρας ὥστε φῶτας. Ἡ παρεξήγηση εἶναι δλοφάνερη. Γιατὶ εἶναι ἀδύνατο τὸ ὥστε φῶτας τοῦ στ. 300 νὰ συναφθῆ μὲ τὸ κύνας βοιῆρας τοῦ στ. 297, ἀφοῦ ὄχι μόνο ἀκολουθεῖ τὸ εὔκερόν (εὔκερών τὰ χφφ: διόρθωσε ὁ Schneidewin) τ' ἄγραν, ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ν' ἀναφέρονται στὰ σκυλιὰ καὶ ἔσα ἀκολουθοῦν (στ. 298 κέ.), ἐνῶ δὲν γεννᾶται ἀμφιβολία ὅτι καὶ αὐτὰ καὶ ἡ παρομοίωσιν ἀναφέρονται σ' ὅλα τὰ ζῶα (στ. 297) πού εἶχε κουβαλήσει στὴν σκηνὴ του ὁ Αἴας. Ὁ σχολιαστὴς ἕμως αὐτὸς δὲν φαίνεται ὅτι ἔκαμε ἀπλῶς μιὰ κακὴ σὺναψιν τῆς παρομοιώσεως τῶν θυμάτων μὲ ἄντρες, τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι ἔκαμε καὶ διασκευὴ τοῦ κειμένου. Γιατὶ ἡ φράσιν ὥστε φῶτας ἐν ποιμνίαις πίτων δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι σωστὴ (τί θὰ πῆ πίτων φῶτας ἐν ποιμνίαις;)¹, οὔτε ἡ ἀνωμαλία τῆς θεραπεύεται, ἀν βάλωμε, ὅπως κάνουν συνήθως οἱ ἐκδότες, τὸ ὥστε φῶτας ἀνάμεσα σὲ δύο κόμματα. Ἡ μόνη πιθανὴ μορφή τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου ἐδῶ εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μου:

ἠκίζεθ' ὥστε ἐν φωσίην, οὐ ποιμνίαις πίτων.

Ἡ διασκευὴ ἔγινε προφανῶς ἀπὸ συσχέτισιν μὲ τὸν στ. 64 ὡς ἄνδρας, οὐχ ὡς εὔκερων ἄγραν ἔχων σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸν στ. 181 ἐν ποιμνίαις πίτων, ὅπου ἕμως ἔχουμε καὶ τὴν μιὰ φορά καὶ τὴν ἄλλη δμαλότατο ἐλληνικὸν λόγον.

Ξαναγυρίζοντας τώρα στὸν στ. 27 εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ δημολογήσωμε ὅτι τὸ σκέτο ποιμνίων ἐπισιτάταις πού παραδίδεται ἐκεῖ δὲν ἦταν εὐκόλο νὰ υποβάλλῃ σὲ κανέναν τὴν σημασίαν «σκυλιὰ τοῦ κοπαδιοῦ», οὔτε στοὺς ἀκροατὲς τοῦ ἔργου οὔτε ἕμως σ' ἓναν σχολιαστὴ, ὅση φαντασία καὶ ἀν τοῦ ἀναγνωρίσωμε. Τὸ ποιμνίων ἐπισιτάταις, μόνο του ὅπως παραδίδεται, δὲν μπορεῖ νὰ σημαίῃ παρὰ τοὺς ποιμένεες, ὅπως

¹ Τὸ κατάλαβαν ἤδη ὁ Musgrave καὶ ὁ Blaydes, πού πρότειναν γιὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ λόγου ὁ πρῶτος ὥστε φῶτας ἐν ποιμαῖς πέφρων καὶ ὁ δεύτερος ὥστε φῶτας ἀλοχίοις τρέποις.

συμβαίνει καί στόν Πλάτωνα (Νόμ. 906 Α). Για νά ἐρθῆ ἔμως στόν νοῦ κάποιου νά δῆ σ' αὐτό τά σκυλιὰ πού ἐφύλαγαν τὸ κοπάδι, πρέπει αὐτὸς κάποιος στήριγμα (ἢ ἔστω μιὰ ἀπλή ἐνδειξη) νά εἶχε στὸ κείμενο. Αὐτὸ εἶναι φυσικὸ νά τὸ ζητήσωμε σ' αὐτὰ πού προηγούνται. Ὁ ὅλος στίχος παραδίδεται, ὅπως εἶδαμε, ὡς ἐξῆς: *ἐκ χειρὸς αὐτοῖς ποιμνίων ἐπιστάταις*. Ἄμα τὸν ἐξετάσωμε προσηκτικότερα, βλέπομε ὅτι περιέχει κάτι τὸ περιττό. Αὐτὸ εἶναι τὸ *ἐκ χειρὸς*. Ὅχι πὼς αὐτὸ δὲν μπορούσε νά τὸ γράψῃ ὁ ποιητής, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπαραίτητο στοιχεῖο στὰ συμπραζόμενα, ὅπως φαίνεται καί ἀπὸ τίς δυσκολίες πού παρέχει ἡ ἐρμηνεία του¹. Ἔτσι εἶναι δικαιολογημένη, νομίζω, ἡ ὑπόφια ὅτι στὸ πρῶτο μέρος τοῦ στ. 27 ὑπῆρχε ἀρχικὰ τὸ *κύνας βοιῆρας* πού ἔχομε καί στόν στ. 297 καί ὁ ὅλος στίχος εἶχε τὴν μορφή *κύνας βοιῆρας, ποιμνίων ἐπιστάτας*, ἔπου τὸ δεύτερο εἶναι ἀπλῶς παράθεση στὸ πρῶτο. Αὐτὸ προϋποθέτει καί στόν προηγούμενο στίχο ἀντὶ *κατηναρισμένας τὴν γραφὴν κατηναρισμένους*, πού εἶναι καί ἡ φυσικότερη, γιατί γιὰ τὸ *λείας* ἀπάσας ἀρκοῦσε τὸ *ἐφθαρμένας* πού προηγήθηκε. Μιὰ ἐνδειξη γιὰ τὴν γραφὴν *κατηναρισμένους* βρίσκω στὴν γλῶσσα τοῦ Ἡσυχίου πού ἀναφέρεται στὸ χωρίο μας: *κατηναρισμένα· ἀπολωλότα. ἐκδεδαρμένα. ἐσκυλευμένα. Σοφοκλῆς Αἴαντι Μαστιγοφόρῳ*. Ἐδῶ ἔχομε τύπο οὐδετέρου πού ἀποκλείεται ὁποσδήποτε γιὰ τὸ κείμενό μας καί εἶναι φανερό ὅτι προήλθε ἀπὸ κακὴ ἀνάλυση τῆς βραχυγραφίας στὸ τέλος. Ὅτι ἔμως τὸ *κατηναρισμέν(α)* εἶναι φθορὰ τοῦ *κατηναρισμένους* καί ὄχι τοῦ *κατηναρισμένας* φαίνεται ἀπὸ τὸ ἐρμηνεῖμα *ἀπολωλότα*, πού μόνο ἀπὸ τὸ ἀρσ. *ἀπολωλότας* μπορούσε νά προέλθῃ, ἀσφαλῶς ὄχι ἀπὸ τὸ θηλ. *ἀπολωλύας*, πού θὰ περιμέναμε ὡς ἐρμηνεῖμα τοῦ *κατηναρισμένας*.

Τί προκάλεσε αὐτὴ τὴν διασκευὴ τοῦ κειμένου δὲν μπορούμε νά ξέρουμε μὲ βεβαιότητα. Μιὰ παρανάγνωση ἀπλή δὲν μπορεῖ ἀσφαλῶς νά δδῆγησε ἐκεῖ. Εἶναι καθαρὴ ἐπέμβαση στὸ κείμενο. Δὲν μπορούμε νά ποῦμε ὅτι ἐκεῖνος πού τὴν ἐπιχείρησε παρασύρθηκε μόνο ἀπὸ τὴν φράση τῆς Ἰσθμῶν (στ. 53 κέ.) καί πρὸς τε *ποιμνας ἐκτρέπω σύμμεικτά τε / λείας ἄδασια βουκόλων φρουρήματα*. Γιατί ὁ καθένας καταλαβαίνει βέβαια πὼς τὸ ὅτι ὑπῆρχαν βουκόλοι, γιὰ νά βόσκουν τὸ κοπάδι τὴν ἡμέρα, δὲν σημαίνει ὅτι αὐτοὶ ἦταν ἀπαραίτητο νά εἶναι ξύπνιοι καί

¹ Πρὸς τὴν σχετικὴ παρατήρηση τοῦ Hermann: «Male H. Stephanus in Thes. Γ. IV p. 411. G. [=VIII p. 1388 C] et Musgravius ἐκ χειρὸς pro χειρὶ dictum esse putant, quod et frigidum foret, et male positum in initio versus, qui locus verba nihil ad rem facientia adspernatur. Ἐκ χειρὸς hic quoque 'cominus' significat, de quo dictum a Stephano eodem loco». Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ Eilendt (Lex. Soph. λ. *χείρ*) τὸ ἐρμηνεύει «vi illata», πράγμα πού εἶναι ἔμως περιττὸ ἕστερ' ἀπὸ τὸ *ἐφθαρμένας καί κατηναρισμένας*.

τήν νύχτα πού ἐπετέθηκε ὁ Αἴας (στ. 21. 47. 141. 285 κέ.), ὥστε νά τοὺς σφάξῃ ἐκεῖνος στήν μανία του. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι ἀπὸ τὴν μιὰ ἢ σκέψη ὅτι τὸ ποιμνίων ἐπιστάτης κυριολεκτεῖται γιὰ τὸν βοσκό, ἀπὸ τὴν ἄλλη ἢ ὀρθολογιστικὴ ἀπορία, πῶς οἱ βοσκοὶ δὲν πῆραν εἰδηση γιὰ τὴν σφαγὴ καὶ δὲν εἰδοποίησαν αὐτοὶ τοὺς Ἀχαιοὺς, ἔδωσαν τὴν ἀφορμὴν στήν διασκευὴν πού ἔχομε μπροστά μας. Πρέπει ὡστόσο νὰ εἰμαστε εὐγνώμονες στὸν διασκευαστὴ γιὰ τὴν ἀφορμὴν—ἀν τὸ ἀφορμὴν αὐτὸς— κοντὰ στὸ δικό του καὶ τὸ ἐρμῆνευμα κυρίως πού μᾶς ὁδηγεῖ νὰ εἰκασωμε τὴν ἀρχικὴ μορφήν τοῦ κειμένου. Γιατί εἶναι φανερό ὅτι τὰ δύο σχόλια συναντῶνται καὶ ἐκφράζονται ἐπάνω στὸ διασκευασμένο κείμενο (γι' αὐτὸ καὶ τίς δύο φορές μὲ δοτικὴ τοῖς ποιμῖσι - τοῖς κυσίην) δύο ἀποφεις τῆς ἐρμηνείας πού στηρίζονται ἢ καθεμιὰ σὲ διαφορετικὸ κείμενο.

Ἄλλὰ ἀν τὸ κατηναρισμένους ἀνήκη στὰ ἐπόμενα, τότε ἡ προτεινόμενη ἀποκατάσταση κύνας βοιῆρας ἐπικυρώνεται, ὑποθέτω, ὅχι μόνο ἀπὸ τὰ πράγματα τὰ ἴδια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ σχόλιο στὸν στ. 26. Ἐκεῖ ὁ σχολιαστής, ἀφοῦ ἐξηγεῖ τὸ λείας ἀπάσας, προσθέτει (πρὸς καὶ Σουίδα λ. κατηναρισμένας) τὰ ἑξῆς: τὸ δὲ κατηναρισμένας ἄκυρον· τὸ γὰρ σκυλεύειν ἐναρίζειν ὅτι τὰ ἔναρα σκύλα παρὰ τὸ ἀρηγεῖναι καὶ ἐντὸς αὐτῶν εἶναι ἡμᾶς. καὶ τὸ παρ' Ὀμήρω (φ 485) τοιοῦτόν ἐστιν «ἢ τοι βέλτερόν ἐστι κατ' οὔρου θήρας ἐναρίζειν»· πῶς γὰρ οἶόν τε ἐστὶ σκυλεύειν τοὺς λέοντας εἰ μὴ εἶη καὶ ἐπὶ τῶν ἀλόγων ζῴων τὸ σκυλεύειν; κτλ. Τὸ νόημα τῶν λεγομένων του εἶναι ὅτι τὸ ἐναρίζω κυριολεκτεῖται ἐπὶ ἀνθρώπων, γιὰ τὸ ἔναρα εἶναι τὰ «σκύλα», ἔχει ἔμως χρησιμοποιοῦνται ἐδῶ ἀκύτως, δηλ. καταχρηστικά, γιὰ ἄλογα ζῶα (τὰ σκυλιὰ κατὰ τὴν ἀποψη πού δεχθήκαμε), ὅπως στὸν Ὀμηρὸν γιὰ τὰ λιοντάρια. Εἶναι καὶ αὐτὸ μιὰ πρόσθετη, ὅπως πιστεύω, ἐνδειξη ὅτι στὸ ἔλο χωρίο δὲν γινόταν καθόλου λόγος γιὰ σφαγὴ ἀνθρώπων, γιὰ τὸ τότε θὰ ἐπερίττειε ἢ παρατήρησε ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ κατεναρίζω εἶναι ἐδῶ ἄκυρος, ἀφοῦ τουλάχιστο στήν περίπτωσι τῶν ποιμένων θὰ ἦταν κυριολεκτικὴ.

Τὸ ἔλο χωρίο παίρνει ἔτσι τὴν ἀκόλουθη μορφήν:

- 25 ἐφθαρμένας γὰρ ἀρίως εὐρίσκομεν
 λείας ἀπάσας καὶ κατηναρισμένους
 κύνας βοιῆρας, ποιμνίων ἐπιστάτας.
 τήνδ' οὖν ἐκείνῳ πᾶς τις αἰτίαν νέμει.
 καὶ μοί τις ὀπιῆρ αὐτὸν εἰσιδὼν μόνος
- 30 πηδῶντα πεδία σὺν νεορράνῳ ξίφει
 φράζει τε κἀδήλωσεν· εὐθέως δ' ἐγὼ
 κατ' ἔχνος ἄσσω καὶ τὰ μὲν σημαίνομαι,
 τὰ δ' ἐκπέπληγμαὶ κοῦκ ἔχω μαθεῖν ὀπιῆρ.